

AMERIKA V AMERIKI

Odlomki

Ivan Bratko

Drveči volunteer in trgovec z nepremičninami

Na uradu za tujce, ki ga imenujejo »International Hospitality Center« — Mednarodno središče gostoljubja, so mi določili program šest-dnevnega bivanja v San Franciscu. Oni bi mi hoteli pokazati čim več, jaz pa sem — kot ponavadi — želel čim več časa zase. Rad bi se razgledal po tem »najbolj kozmopolitskem mestu na svetu«, kot sem bral v prospektih, se potepal po njegovih četrtih, spregovoril besedico dve s človekom z ulice, prišel do sape in razmislil o vsem, na kar bi naletel in kar bi videl. Kot ponavadi je bil tudi to pot sprejeti program kompromis. Marsikaj od tega, kar so mi predložili, sem sprejel, preostalo pa mi je še dovolj časa, zlasti večeri so bili moji.

Na uradu me je pričakala prijazna, živahna Francozinja, ki so mi jo izbrali, da mi razkaže mesto, podobno kot v Chicagu deklet s čestitkami. V hotelu so mi takoj ob prihodu z letališča izročili pošto tega urada. Že iz formularja, ki so ga razmnožili na šapirografu, sem izvedel, da bo moj vodnik mrs. Marshall Israel. S pomočjo formularja, ki se je pričel s prijaznimi besedami »Dragi obiskovalci! Dobrodošli v San Franciscu!« in končal s še bolj spodbudnim »Imejte se dobro in pridite šel!« so me poučili o tem, da je »International Hospitality Center« privatna organizacija, ki nudi prisrčen sprejem tujim voditeljem in študentom. Njen cilj je: prijateljsko sporazumevanje med Američani in tujci; druge usluge urada so: vožnje po mestu, specialne božične dejavnosti in sprejemi na domovih članov. Center ima namreč 630 prostovoljnih članov, dobrosrčnih ameriških mož in žena v starosti od 18 do 80 let (warmhearted American men and women), ki jih veseli razvedriti obiskovalce San Francisca. Posebno poudarjajo to, da so usluge teh 630 članov zastonj, tudi bencin za vožnjo gostov po mestu plačajo sami, saj so bogato poplačani s tem, da se seznaniijo z uglednimi tujci in z razmerami v njihovi deželi. In končno zadnja poanta: usluge prostovoljcev so ena temeljnih strani ameriškega načina življenja (tudi na drugih področjih, zlasti pri Rdečem križu)!

Rahlo vznemirjen sem sedel na sedež v avto zraven mrs. Marshall Israel. V spodbudo mi je bilo to, da je bila mrs. Marshall nekje v »zlati sredini« med 18 in 80 leti in da je delala vtis praktične žene.

To, kar mi je pokazala, je bilo zares čudovito. Najprej: Golden Gate Bridge — Most zlatih vrat, ki drži čez zaliv San Francisca. Golden Gate je v tem »mestu mostov« najlepši, a ne največji, saj ni dolg niti tri kilometre; njegov sosed, ki ga vidim v daljini, je dolg 13 kilometrov. Pod »Golden Gate Bridgeom« se razlivajo svetlomodre vode Pacifika, tega velikana, razbijača ladij, samotarja, lepotca in nevarneža. V ozadju se beli mesto, ki je s tega visečega, 68 metrov visokega mostu kot srebrna široka reka, ki teče po veliki strugi. Ne vem, kaj naj bi gledal: most ali mesto, morje ali gole, rjave, ovalne hribe onstran zaliva. Štiri prvine so drzno spravili v sklad: dve je ustvaril človek (mesto in most), dve narava (ocean in temno rjavi hribi). K vsemu temu pa prištejemo še nekaj, na kar radi pozabimo kot na zdravje, če ga imamo — na sonce. Mesto se je bleščalo v njem, morje je bilo prečudno modro, dasiravno ni doseglo globoko temne modrine Jadrana, podobnega temnemu safiru, hribi bi bili brez njega pusti in nezanimivi; in most je ves živo rdeč paradiral sredi svetle modrine voda in svetlo modrega pacifiškega neba. Podobni mostovi bodo v prihodnosti povezovali našo jadransko obalo z otoki in polotoki.

Ko sem že popolnoma pozabil na »International Hospitality Center« in na njegovih 630 »Volunteers« saj me je pogled z mostu vsega zaposlil, se je vmešala mrs. Marshall in mi povedala, da morava naprej, da imava še veliko videti in sploh, da čas beži. Mikalo me je, da bi še ostal tu, kjer mi je bilo lepo, toda vodnik je odločno pritisnil na plin in preostalo mi ni nič drugega, kot da sem se nemirno vrtel na prednjem sedežu in lovil zadnje poglede z mostu.

In zdaj je pričela dirka. Mrs. Marshall je bila nagel, odličen vozač. Iz zaliva smo se zapodili na odprto morje. Drveli smo tri štiri minute ob obali, kjer se je penil svetlo modri ocean. V naglici smo se na prvem križišču obrnili, se vračali po isti avto cesti, zavili v notranjost, se ustavili v velikem parku, poskakali iz voza, hiteli peš med prelepimi nasadi, akvariji in paviljoni, ujeli bežne besede mrs. Marshallove: »To je Golden Gate Park akademije znanosti!«, se spet zapodili v avto in drveli dalje. Zdaj je pel plin, da je bučal motor, zdaj zavore, da so tulile gume. Prebijali smo se skoz mestne četrti, mrs. Marshall je samo iztegovala roko in vzklikala: »To je kitajska četrt — največja na svetu izven orienta! To je italijanska! To grška! To japonska!« se dvigali po zelo strmih ulicah, kakršnih menda ni na svetu, se spet spuščali proti morju in občudovali grmade belih hiš, razmetanih po hribih. Na tem so bile same prelepe vile, na onem mnogo skromnejše hiše. To so četrti, ki se strogo ločijo po tem, koliko premorejo njihovi prebivalci. Taka lepota in take razlike... Tu me to bolj moti kot v Chicagu...

Še nekajkrat poskačemo z voza, se hipno ustavimo na Union Square, lepem trgu v strogem središču, se razgledamo z vrha Telegraph Hilla, ki je ena najvišjih točk mesta, se spet vkrcamo in drvimo dalje. Čim dalj traja vožnja, tem bolj je mrs. Marshall nemirna in nagla, tem bolj se ji mudi. Če preživim to dirko, bom še dolgo živel!

Voz se sunkovito ustavi. Izstopimo. Popelje nas peš skoz majhen park v čedno vilo. Hiti spredaj, mi pa se podimo za njo. O, ko bi bilo res tisto, kar piše na šapirografskem papirju o 630 »dobrosrčnih ameriških možeh in ženah«, ki jih tako veseli razvedriti obiskovalce tega kozmopolitskega mesta mostov. Zlata mrzlica je minila, preostali so samo »Most zlatih vrat«, »Park zlatih vrat« in pa — poslovna mrzlica. Le kaj je na mrs. Marshall Israel preostalo od njenega francoskega rodu?

Na domu, kjer nas je sprejela zajetna priletna črnka, ki gospodinji in skrbi za njene štiri hčerke, se je pomirila. Povedala nam je celo, da se je rodila v Lillu, ki ga ima zelo rada, Pariza da ne mara, a v San Francisco je zaljubljena. Pokazala nam je svoje ljubke štiri hčerkice, pripovedovala o možu, ki je stalno v poslih, in nam servirala dobro kavo. »Vi, ki se ukvarjate s knjigami, tudi moj mož je pisatelj; dala vam bom knjigo, ki jo je on napisal!« se mi je nasmehnila in dodala: »Seveda, to je nekaj čisto drugega... njegovo pisanje!« Besedico »pisatelj« je izustila z ljubeznivim, vražjim nasmeškom. Mrs. Marshall se je pred desetimi leti izselila iz Francije, v njej sta še vedno živi dve duši: stara francoska in nova ameriška. Zanima me, kaj pomeni tisti skrivnostni nasmešek...

V avtu na ulici se je spet spremenila. Živahna in ljubezniva Francozinja je spet drveči volunteer. Nazadnje nas je za vedno iztresla iz voza in oddrvela po svojih poslih, o katerih je govorila, da jih ima čez glavo. Oddahnil sem si. V divjem, norem tempu sem videl res mnogo. toda glava me je močno bolela in bleščalo se mi je pred očmi. Bilo mi je, kot da bi se v naglici nasrkal viskija brez sode.

V »International Hospitality Centru« so mi povedali, da mrs. Marshall največ pokaže in da jo prištevajo k eliti »630«. Izpolnila je zares ves program: vozili smo se, bili smo na njenem domu, pogovarjali smo se, dala mi je celo knjigo, ki jo je napisal njen mož... In vse to je opravila v dobrih dveh urah...

Mogoče je volunteerje, prostovoljce, izzival odpor zoper menežerje, poslovne ljudi in zaslužkarje. Mogoče... Mečejo jih — poslovne ljudi — skoz vrata, pa se vračajo skoz okno...

Ko sem zvečer legel, sem vzel v roke drobno rumeno knjižico, ki mi jo je dala mrs. Marshall:

*Real Estate Know-how**

Podnaslov je bolj jasen: Vodnik k zasluţkom z nepremičninami.

Prvo poglavje se prične takole:

»Uspešen trgovec z nepremičninami trguje *neprestano*. Ni trenutka, ko bi lahko rekli, da pričenja trgovati in ni trenutka, ko bi lahko rekli, da je prenehal trgovati. Z vsako besedico, ki jo izgovori, z vsakim dejanjem, ki se ga loti, in z vsako kretnjo, ki jo napravi — trguje z nepremičninami...

Kar koli trgovec dela, vse mora imeti nadih »trgovanja« ...

Zdaj razumem skrivnostni nasmeh mrs. Marshallove.

Otroci in starci

Ko sem se ustavil sredi majhnega parka na Jackson Squaru, so pritekli k meni štirje Kitaj ki z majhnimi skrinjicami v rokah.

»Jaz sem ga prvi zagledal!«

»Zdaj sem jaz na vrsti!«

»Vzemite mene!«

Silili so vame in se prerekali, kateri mi bo očistil čevlje. Odlo il sem se za najstarejšega trinaj letnega fanta, sedel na klop v parku in izprožil nogo. Fanti  je izvlekel iz skrinje svoje krtače, pr  ko in cunje. Z bliskovito naglico je menjaval krtače, dihal v čevelj in ga drgnil z mehкими cunjami.

»Kitajci imajo delavnost v krvi. Povsod, kjer je odločilna delovna vnema in potrpežljivost, so prvi. Za njimi so Japonci. Belci ne zmorejo tega.« To sem omenil starčku, ki je sedel na klopici zraven.

»Za prestiž gre. Tudi  rnc bi čistil z isto vnemo,« me popravi starček.

Nedelja dopoldne. Po klopek v parku je vse polno starčkov. V Kalifornijo, v to Ameriko Amerike, se ne vseljujejo samo pustolovci in mladi iskalci dela, temveč tudi starčki, ki jih privablja blaga klima. Nekateri prebirajo najcenejši dnevnik, večina pa poseda in brezdelno gleda po sprehajalcih. Mnogi ne nosijo kravate, premožnejši imajo tisto najpreprostejšo. Njihovi čevlji se ne svetijo, saj nimajo  etr  dolarja za mladega čistilca.

Tik zraven mene stoji desetletni Kitaj ek, ki sem ga bil zavrnil. Pobo am ga po črnih laseh, mu grem s prsti čez črne poševne oči in ga

* Kako trgovati z nepremičninami.

rahlo uščipnem v rumena lica. Hipno ga mine otožnost. Še bolj se nagne k meni.

Njegov sedemletni brat zraven pa je trd. Nobenega smisla nima za majhne nežnosti. Brž ko zagleda starejšega moškega, ki prihaja po peščen poti, steče k njemu.

»Hočete, da vam očistim čevlje?«

Možak se skloni, mu pokaže svoje bleščeče se črne čevlje, se zadovoljno zakrohota in vpraša fantiča:

»Bi ti očistil bolje? Haha!«

Neznanec ves ponosen odhaja, fant pa se obupano zažene proti novemu prihajaju.

Moj čistilec je izvlekel iz skrinje majhno mehko preprogo, pokleknil nanjo in se še bolj zagrizel v drgnjenje.

Sredi Jackson Squara je velik spomenik Sunjatsenu. Postava je iz belega nerjavečega jekla, plašč iz kamna. Ta kraj je zgodovinski. Na njem so prvič v Kaliforniji poljubili ameriško zastavo. V ozadju trga sta dve pagodi — blizu je kitajska četrt — v ospredju pa se tarejo nebotičniki velikih bank in zavarovalnic.

»Odkod prihajate?«

»Iz Jugoslavije.«

Moj desetletni znanec še ni nikoli slišal o tej deželi.

»Čez dva dni letim v New York!«

»Koliko to stane?«

»Ne vem. Okrog 300 dolarjev!«

»O, ste bogati!« vzdihne fant in računa:

»Tisočkrat bi očistil čevlje in še ne bi bilo dovolj!«

»To plača država!«

»Da!« se zamisli.

Odnekod se pripodi jata belih golobov. Fantje stečejo za njimi in jim mečejo koruznega zrnja.

Moj čistilec je nazadnje opravil svoje delo. Tako se mi še nikoli niso svetili čevlji! Plačam 25 centov, 10 pa jih podarim desetletnemu brezposelnemu. Obema zasiže obraz, tistemu bolj, ki ni delal.

Po potki jo primaha šestnajstletni beli fant s skrinjico, podobno tistim, ki jih prenašajo Kitajčki. Beli fant je nemiren; z begajočimi očmi se ozira okrog sebe. Zanje je vse to naravno, on pa je morebiti novinec in sam je.

Prijetno zimsko sonce se vzpenja nad Jackson Squarom. Ura je deset. Živžav narašča. Sprehajalcev je vse več in več. Pobiči se podijo proti prihajajočim kot jate golobov. Trdovratni sedemletnik že kleči pred novo žrtvijo. Tudi beli fant in moj desetletnik sta nazadnje dobila delo.

»Jaz se ukvarjam z jahanjem, delajo pa naj drugi. Na stara leta sem kavboj!«

Stari, osiveli šef »Lane Publishing Co«, ki me je sprejel v svoji pisarni v Menlo Parku, se prešerno smehlja. S sten strmijo vame konji najrazličnejših pasem, ki potrjujejo to, kar govori samozavestni mož, da je namreč tudi kavboj.

»Pred leti nismo imeli ničesar. V tesni sobici nas je pet stiskalo glave skupaj. Tuhtali smo, s čim bi začeli, da bi kaj zaslužili... Zdaj imamo štiri založniška središča: tu, v Los Angelesu, v Seattlu, v Honoluluju... In poslovno mrežo po vsej Ameriki: v New Yorku, Detroitu, Atlanti, povsod... S tem se ubadata moja dva sinova.«

Zasujejo me z revijami in s knjigami, ki so ključ do njegove dobre volje in samozavesti uspešnega biznismena. Te bogato ilustrirane knjige in revije, ki nosijo skupni naslov »Sunset, the Magazine of Western Living«, so posvečene kuharski umetnosti, vrtničkarstvu, potovanjem, hobijem vseh vrst, gradnjam in obrtem. Vrtničkarji, sadjarji, ljubitelji rož in barv v vrtovih — za vse vas je preskrbljeno z desetlinami knjig! Posebna je posvečena nasvetom o tem, kako naj obrezujem sadno drevje. Druga spet — gojitvi afriških vijolic, tretja barvam na vrtu (»Color in Your Garden«). In spet vse mogoče gradnje! »Sunset Ideas for Western Kitchens« — Sunsetove ideje za kuhinje na zahodu. Kako si uredimo dvorišče! Knjiga o shrambah. »Swimming Pools« — Bazeni. »Kako izdelovati pohištvo, ki ga uporabljamo izven stanovanja!« In povrh vsega serija hobijev in kuharskih knjig! Med hobiji so umetniže o tem, kako delam z usnjem, kako obrezujem les in kako izdelujem preproge. Same praktične in lepe zadeve. Največ knjig imajo o potovanjih, kjer se mešajo turistični vodniki s knjigami, polnimi nasvetov za taborjenja, za proučitev terenov, kje in kako naj razpnem šotor itd. itd. »Ideas for Hillside Homes« — Ideje za hiše na gričih, samo o tem govori posebna knjiga, prepolna ilustriranih vzorcev.

Nimam teh vrst hobijev, vendar priznam, da me je prevzelo bogastvo, razvitost in razpredenost Sunsetov. Strasti, ki imajo praktični pomen, so nalezljive. Mogoče so se me dotaknile, saj so morda nekje blizu človekovi naravi. Mnogi zatrjujejo, da v tem primeru sploh ne gre za strasti, temveč za razvedrila, ki so povrh vsega še koristna. Te lastnosti jim obetajo veliko prihodnost po vsem svetu. Toda ne glede na vse to, naj bo že kakorkoli, te živobarvne knjige in revije so same po sebi privlačne. Vznemirile so me in radovednost me grabi bolj in bolj.

Sunsetovi knjižni darovi osvajajo predvsem ameriški zahod, saj so prilagojeni blagi klimi in pestrim možnostim prehrane v teh toplih krajih. Življenje izven stanovanja omogoča velike spremembe v arhitekturi in v vrtnarstvu. Potovanja in rekreacija v prosti naravi so del vsakdanjega življenja, tisti del, ki je v mnogih zahodnih državah prav zaradi ugodne klime pomembnejši, saj se razteza na mnogo več dni kot na hladnem deževnem in meglenem vzhodu. Zatrjujejo pa mi, da imajo desettisoče naročnikov tudi na vzhodu; mnogi njihovi praktični nasveti so uporabni povsod. »Sunseti« so del splošnega gibanja »Do It Yourself« — napravi si sam.

Vse to je res. Vendar me močno zanima, koliko ljudi ima možnost, da se okorišča s Sunsetovimi dobrotami. Uredniki in komercialisti starega kavboja mi dajo na voljo številke naročnikov. Najbolj razširjen je mesečnik »Sunset«, ki stane četrť dolarja. Izdajajo ga v 600.000 izvodih. Sodiyo, da ga s pridom uporablja kak milijon ljudi. Če pomislimo, da je namenjen področju, na katerem je okrog 30 milijonov prebivalcev, pridemo do zaključka, da so tudi v Ameriki te vrste srečniki v manjšini, čeravno so številnejši kot kjerkoli drugje. Tudi skrajno nizka cena — četrť dolarja — ni uspela spremeniti podobe, ki je plod splošnih socialnih razmer. Sunset krije z reklamo dobršen del stroškov — odtod nizka cena. »Stari kavboj je velik maček!« mi šepne eden izmed njegovih mlajših podložnikov.

Naklade drugih knjig in revij so seveda mnogo manjše. Knjigo o barvah na vrtu so izdali v 20.000 izvodih. Toliko sladokuscev te vrste bomo omrežili v letu, dveh, mi pripoveduje komercialist. Podobno naklado ima knjiga o pripravljanju solat, čeravno je zlasti srednja in južna Kalifornija dežela solat, artičok, sadja in zelenjave.

Pred dobrimi desetimi leti so uresničili svoje stare sanje: v mestni okolici so postavili dom Sunseta, ki naj bi ponazoril to, kar priporočajo v svojih knjigah. Prostori Sunseta naj bi bili nekakšno utelešenje idej Magazina of Western Living. V pisarni starega kavboja sem že bil — nič posebnega, razen fotografij konjskih parad. Delovno vzdušje v pisarnah me močno spominja na tiste poslovne hiše, kjer sem srečaval najintenzivnejši, nori tempo. Sobe urednikov so svetovi zase, poleg tega pa ima vsaka svoj »intimni vrtič« s kalifornijskimi hrasti. A na mizah so gore papirjev, s katerimi se vojskujejo redki uradniki. Eden izmed njih mi pravi, potem ko smo posrebeli skodelico kave: »Veste, naše življenje ni kava in te lepe sobe z vrtom! Delati moramo!« In spet naskoči goro papirjev, ki raste nad mizo v višine nad njegovo ubogo glavo. Imajo sijajno delovno okolje, a ni časa, da bi ga uživali.

Zares vzoren je četrt milje dolg park zraven poslovnih prostorov. V ospredju je travnik s prenežno svetlo travo. V ozadju na levi je park in gaj z rastlinami in z drevjem iz severne Kalifornije na meji Kanade, v sredini iz Srednje Kalifornije in na desni — bogato obloženo oranžno drevo, subtropsko drevje z mehiške meje in iz puščavskih predelov ob Pacifiku. Pod drevjem so poskusne jedilnice, poskusna kuhinja v stanovanju, velik raženj za pečenje mesa na prostem in še marsikaj drugega, kar spada v okvir »življenja izven stanovanja«. V slikoviti poskusni kuhinji na prostem je marsikaj, kar spominja na starodavne ranče. Tu delajo uredniki kuharskih mesečnikov, revij in knjig poskuse za kuho na prostem. Tudi neke nizke stavbe so v ozadju med drevjem; spominjajo na okus in potrebe ljubiteljev konj. Tako je stari kavboj v lastnem poslovnem ambientu uresničil nekatere Sunsetove zamisli, s katerimi je preplaval zahod in prodira sedaj na vzhod in v svet. K Sunsetovim zamislim pa je prilagal še svoje lastne sanje, domišljijo in okus. Poudarjajo mi, da so edinstveni in da podobnega parka, v katerem uspeva vse, kar premore pacifiška obala, ni na svetu.

Stari kavboj je začel leta 1929. »Tudi prej so imeli nekakšen Sunset, toda to ni bilo nič, revijica o zahodu. Jaz sem pričel z revijo za zahod. pomagati si sam do prijetnega življenja ... E ... Nagaral sem se ... Pred kratkim sem bil v Sovjetski zvezi. Izdajal bom revijo za Sovjetsko zvezo ... tam s tem šele začenjajo ... Oni pa bodo izdajali za nas revijo o svoji deželi ... Tudi v Jugoslavijo me bo zaneslo. Upam, da kmalu ...«

Malokje sem videl tako dosledno izvedeno kako založniško zamisel kot pri tem osivelem lastniku »Lane Publishing Co«. Taka zamisel je bila nekoč nerealna, a zdaj je vedno bolj »v zraku« po vsem svetu. Stari, nabriti kavboj se je malce izčrpal in naveličal, ko jo je korakoma uresničeval, hkrati pa je obogatel in se proslavil. Washington ga pošilja v Moskvo. Delegacije z vsega sveta prihajajo v Menlo Park, da se na lastna ušesa poučijo o »Sunset Story«.

Po odbitku rabata, ki je običajen za kupce v centrali, plačam dvanajst dolarjev za revije, prek katerih sem se vsaj malce seznanil s strastmi, ki imajo to dobro stran, da so koristne.

Aleksander Fjodorovič Kerenski

Že po imenu na programu, ki so mi ga izdelali za čas bivanja v San Franciscu in okolici, sem razbral, da je Poljak. Pritekel mi je nasproti ves prijazen, živahen, preveč vljuden ter uslužen, tiste vrste Poljak, kakršne sem že srečal v Ameriki. Politični azil, za katerega je prosil po drugi svetovni vojni (to mi je povedal pozneje), ga je vrgel v raz-

mere, ki so ga napravile takega, če je želel dobiti kolikor toliko dober položaj. Dasi ima novo domovino, je vendarle bolj ali manj tujec, nedomačin, služabnik. Hitro ugotovim, da sva oba rojena v bivši Avstro-Ogrski, on v Bukovini na vzhodu, jaz v Sloveniji na jugu. Nekoč je bil v konzularni službi Pilsudskega Poljske v Chicagu.

»In zdaj ste tu — visoko!« pripomnim, ko gledam z okna njegove majhne pisarne v visokem nadstropju Hooverjeve biblioteke na parke palm in evkaliptov stanfordske univerze.

(Biblioteka Herberta Clarka Hooverja, nekdanjega predsednika ZDA, ki je obljubil vsakemu Američanu dva avtomobila v garaži, postavil pa ga je v čas najhujše krize 1929, ima to posebnost, da je zgrajena v obliki visokega stolpa. V mnogih nadstropjih so nakopičene knjige, ki imajo *politično vrednost* in pomen, zlasti iz 20. stoletja z vsega sveta.)

»In zdaj ste tu visoko!«

S tem sem hotel aludirati na lego njegove pisarne in na njegov položaj enega izmed direktorjevih pomočnikov Hoover Library.

Razumel me je in se zadovoljno skeptično nasmehnil:

»Visoko!«

V »zakladnici« biblioteke mi pokažejo serijo originalov Göbbelsovih dnevnikov. Prvi so iz let hitlerjevske »vstaje«: majhni, drobni, na slabem papirju, skromno vezani, malo boljše beležnice; pisava četrtošolčka. Ko so nacisti prevzeli v Tretjem rajhu oblast, postanejo njegovi dnevniki pravcate debele knjige na odličnem papirju, trdo vezane. Menda je bil kratkoviden, pa je imel poseben pisalni stroj z zelo velikimi črkami. Vsak dan se pričinja z istimi temami:

1. Mednarodni položaj;

2. Vreme.

Teh knjig je bilo na desetine.

Pokažejo mi original Himmlerjevega dnevnika. Tudi ta je bil pedant. Njegova pisava je ostra germanska, črke velike. Med tekstom odkrijem majhno skico z mizo in s stoli. Napravil je načrt, kako bodo sedeli v neki družbici. Pred prevzemom oblasti je živel v zelo skromnih razmerah. To so skromno vezani črni notezi, vsi enaki, majhni in monotoni.

»Ste dali pregledati grafologu te rokopise? Kriminalni tip, se vidi iz pisave!« vprašuje Fred.

»Vražja pisava!«

»Vražje knjige!«

Ko je postal vsemogočni šef Gestapa, dnevnikov ni več. So izginili? Jih sploh ni več pisal, preobremenjen in prenevarjen?

»In tu je sam veliki mojster — Hitler!« vzklikne Poljak gostitelj. Pokaže mi prvo izdajo »Mein Kampf.«

»Ta knjiga je stala 100.000 dolarjev, ko so bili na oblasti! Bila je najdražja antikvarna knjiga!«

Herbert Clark Hoover, ki ga je odpihnila velika kriza — sledil mu je razsodnejši, daljnovidnejši Roosevelt — je kritiziral zaveznike, ko so zahtevali popolno kapitulacijo Nemčije. Ko bi se njegove želje izpolnile, ne bi bili sedaj Göbbelsovi in Himmlerjevi dnevniki v Hoover Library na drugem koncu sveta.

V veži biblioteke je v pritličju razstava rokopisov, letakov, brošur in knjig iz časov odporniških gibanj v Evropi. Med francoskimi, danskimi, poljskimi, norveškimi in drugimi dokumenti ne odkrijem ničesar iz borbe jugoslovanskih narodov.

»Ali nimate ničesar?«

»Imamo... Slučajno jih nismo razstavili!« se opravičujejo v zadregi.

Lift nas vrže na teraso Hooverjevega stolpa. Vse naokrog so sredi gajev palm in evkaliptov poslopja fakultet in inštitutov Stanford University. Daleč v ozadju je na levi študentsko naselje za mladeniče, na nasprotni strani v ozadju pa za dekleta. Poročeni imajo na tej privatni univerzi z zelo visokimi šolninami posebno naselje, ki ga odtod ne vidimo. Tudi sicer je v domovih zelo strog režim: hora legalis je ob desetih. Brez specialnega dovoljenja, ki ga dajejo izjemoma, ne sme nihče manjkati!

»Največ študentov je iz Kalifornije. Med tujimi pa jih je največ Indijcev! Šolnine so desetkrat višje kot na državnih univerzah! Tu čez 2000 dolarjev, tam 200!«

To seveda vpliva na socialno strukturo študentov, ki je na tej univerzi mnogo ugodnejša za tiste, ki so premožnih staršev, medtem ko na državni univerzi onstran San Francisca študirajo predvsem manj premožni.

Na kosilu v študentski menzi klepetamo, kar nam pride na pamet. Kakšne so razlike med Američani po pokrajinah? Nekdo trdi, da so v Kaliforniji bolj veseli in bolj odkriti. Drugi pravi, da so Američani povsod enaki, le v New Yorku so drugačni, bolj nedostopni, ker da je to internacionalno mesto. Kakšne so razlike med starim in novim svetom? Poljak zatrjuje, da so v stari Poljski gledali na vsakogar, ki je prišel k hiši, z nezaupljivimi očmi. Služkinja bo vse pokradla in preveč pojedla. Sosed si bo prizadeval, da bi napravil kakšno škodo. V Ameriki je drugače: vsakogar sprejmejo z odprtimi rokami; naj ima šanso! Toda skrbno bodo pazili, bo izkoristil to priložnost ali ne in potegnili neusmiljene zaključke. »In črnici v črnem getu?« »Vsako pravilo ima izjeme!« »Upajmo, da imate prav!«

V menzi se tare študentov, profesorjev, docentov, uradnikov. Pri-
nesejo nam veliki telečji golaž, kakršnega še nisem jedel v Ameriki.
»Okusno kot pri vas doma, a ne?« se smehlja Poljak. »Kaj pa vino, sli-
vovka?« sprašujem. »O, z vsem vašim pa vam še ne morem postreči!«

Poljak, gostitelj, se neprestano obrača, kot da bi še nekoga pričā-
koval, in ponavlja mrmraje:

»Moral bi že priti... Točno pet minut pred začetkom kosila je
vedno tu... To je najbolj reden gost v tej menzi... Ne vem, zakaj ga
danes še ni... Moral bi že priti...«

»Kdo?«

»Kerenski.«

Čez čas sede k sosednji mizi visok, še vedno čvrst starec dostojan-
stvenega vedenja.

»To je on,« mi šepne Poljak.

Ozrem se drugam in šele pozneje mimogrede po njem, da ne bi bil
nevljuden.

»Aleksander Fjodorovič je star že 78 let, pa je še vedno korenina, saj
vidite! Vsako dopoldne in popoldne napravi najmanj dve milji pod temi
palmami in ekvalipti. To ga drži pokonci!« mi šepeta Poljak.

»Da!« prikimavam in si ne morem ustvariti prave predstave o tem,
kako je mogel ta visokorasli mož, korenina, uteči boljševikom iz Zimskega
dvorca, preoblečen v — kuharico? To je bilo pred 43 leti. Tedaj jih je
imel 35. Moral je biti spreten igralec ali pa mu je bila sreča mila. Če
mu to ne bi uspelo, se ne bi sedaj sprehajal pod kalifornijskimi evkalipti
in predstavljal zanimivega moža političnega pomena v Hoover Library.

Moj Poljak je medtem zvedel, da je Aleksander Fjodorovič še vče-
rajšnji. S šestimi ruskimi študenti, ki so mu prinesli pristno vodko, je
krokal do treh zjutraj. Pripoveduje, da je bilo zelo lepo... Zato je za-
mudil na kosilo...

»Vidite, nacionalizem je internacionalen!« se smeje Poljak.

Pozneje sem zvedel, da so izšli spomini Kerenskega; v njih je nepo-
mirljiv do boljševikov in napada Sovjetsko zvezo. Torej tudi obisk
ruskih študentov ni nič pomagal.

Klepetamo kar naprej. Aleksander Fjodorovič ni za tukajšnje obi-
skovalce menze nikakršno čudo. Vsak dan točno pet minut pred dva-
najsto sede za svoj stol. Poljak mi pripoveduje:

»Veste, čudili se boste, tudi jaz delam v dveh komisijah za univer-
zitetni študij. Tema prve je: vzhodna Evropa, tema druge pa — med-
narodni komunizem. Čudili se boste, a tako je!«

»Ne čudim se ničemur več!« bi mu rekel, a ga ne bi hotel bolj
prizadeti, kot je — se mi zdi — že sam.

Povedo mi, da imam srečo, ker me bo sprejel glavni direktor ene največjih tiskarn, ki je hkrati založba. Letno natisnejo okrog petnajst milijonov knjig, to je približno pol letne jugoslovanske proizvodnje. V sprejemnici pred menežerjevo pisarno vlada majhna napetost. Ne more vsakdo do njega. Gledajo me, kdo neki sem, ki sem rahlo zbudil njegovo pozornost.

Razgovor je bil stvaren in nagel, omejil se je na vprašanja in odgovore. Majhen, temnopolt, živahen mož srednjih let se je nemirno presedal na premikajočem se stolu. Spominjal me je na južnjaka iz Latinske Amerike. Če bi bil še malce bolj temne polti, ne bi mogel biti glavni direktor. V Ameriki velja trdo pravilo: Krog »menežerske rase« je hermetično zaprt za pripadnike rasnih in verskih manjšin.

»Koliko časopisov izhaja v Jugoslaviji? Pet? Deset? Eden?«

»Ne vem. Na stotine!«

»Koliko je založb? Ena?«

»Blizu sto. Sicer pa lahko vsakdo izdaja knjige in revije!«

»Kakšna je razlika med vašim sistemom in sistemom v ZSSR?«

»Imajo pri vas ljudje raje Ruse ali Američane?«

»Mislite, da smo si pridobili prvenstvo v zahodnem svetu?«

»Smo ga dobili po naravni poti?«

»Smo ga navrgli drugim?«

»Kaj sodite o naši kulturi?«

Vprašanja so deževala na mojo glavo. Komaj pričem odgovarjati na prvega, že me preseneti z drugim. Vmes ga kličejo telefoni. Premetava se na svojem gibkem stolčku, ki ga z lahkoto premika k različnim telefonom. V teh pogovorih je dolg, »potrpežljiv«, neutrujen. Zdi se, da gre včasih za trgovska natezanja — za znane »ping pong« razgovore. Tudi tako nastajajo milijoni! Milijoni curljajo iz majhnih pipic po kapljicah! Kamen do kamna palača... To je sicer dolgočasno delo, a potrebno...

In potem se spet obrne k meni:

»Nočemo se vmešavati v notranje zadeve drugih dežel. To je stvar vsake dežele same. Vprašanje nastane, kadar skuša kaka dežela z vojaško silo vsiliti svoj sistem — drugi!«

Poudaril je »z vojaško silo«. Prikimam. Ves čas je bil resen, zdaj pa mu je šel okrog ustnic rahel, nenaraven nasmešek. Zazdi se mi, da mi preveč ne verjame, a je prevljuden, da bi to pokazal.

In spet sem v novem križnem ognju. Glavni direktor ima lastnosti, ki odlikujejo pravega menežerja: o politiki ve mnogo, ampak vse seveda

z vidika kroga, ki mu pripada: z vidika 3 % ameriškega prebivalstva; prebiti ta »krog« in se vrniti vanj ni lahko; to je ustaljena družba. Spreten je, vljuden, oster, dinamičen, lahko manipulira z mislimi in besedami; naglo preskakuje s teme na temo in ga to ne utruja; o vsaki stvari ve nekaj. Vsaj malo je poprej premislil, o čem bova govorila. Pobuda v pogovoru je čvrsto v njegovih rokah. Vprašuje me tako, da je jasno, kakšen odgovor je mogoč: »Da!« ali »Ne!« Ni dvoma, kakšen bi bil njemu všeč. Tako sugerira svojim sodelavcem poslovne zamisli in načrte. Ni jim težko odločiti se, če hočejo, da sprejmejo, kar želi.

Ni razloga, da ne bi imel tudi prednosti pravega menežerja: direktorji največjih firm imajo letno plačo tudi do pol milijona dolarjev. Okrog 400 jih ima več ko 100.000 dolarjev. V rokah teh 400 direktorjev, sposobnih in večjih demokratičnih postopkov, če jim le-ti gredo v račun, so ključni gospodarskega življenja ZDA. Najmanj tri četrtine plače poberejo državni davki, preostanek je njihov. Najvišje realne plače na svetu so — preostanki: 7 %, 12 %, 7½ % plače. Ko nam je dobrodušni vodnik, šofer, razkazoval najelegantnejšo četrt Clevelanda, je rekel: »To je vse od tistih ubogih sedem odstotkov! Najslajše življenje prinaša sedem odstotkov. Žal jaz prejemam — 90 % plače.«

Glavni direktor je spet menjal razgovor.

»Povečujemo proizvodnjo, izboljšujemo strojni park. V Chicagu konstruirajo po naročilu stroj, ki bo natiskal

12.000 izvodov srednje velike knjige v eni uri.

Torej na dan: 300.000 knjig.

Na leto: 900 milijonov.

Pogoj: da bi tekli podnevi in ponoči, kar pa ni mogoče.

Sicer pa boste o vsem tem slišali več od mojih sodelavcev.«

Vstal je in z roko pokazal na tri mlajše ljudi, ki so se očitno čutili počaščeni, da so smeli biti navzoči pri pogovoru v veliki sobi strogega šefa.

Šele zdaj sem opazil, da so bili zraven. Sedeli so v ozadju in pozorno poslušali. Naglo se poslovimo. Sodelavci se sprostijo, brž ko se spet znajdemo pri sekretarki; do nje smo se vrnili po zamotanih hodniških, po katerih smo bili prišli. Ni lahko prebiti se do šefa enega največjih podjetij v Clevelandu.

Sedimo pri kosilu v kantini podjetja: mlad, zelo prisrčen zastopnik firme, spremljevalka z agencije za svetovne zadeve in midva s Fredom. Zastopnik razpreda zanimive misli:

»Bolj kot dejanske razlike nas ločijo predstave o tem, kako se razlikujemo! O nas Američanih poslušate v Evropi venomer: Jedo le konzerve! Niti čaše mleka ne utegnejo v miru popiti! Sploh pa so — nevarni ljudje! Te zastarele predstave spadajo v ropotarnico.«

»Glejte, o nas pa krožijo drugačni 'miti': Smo skrajno zaostali! Še svetovnih klasikov nimamo prevedenih. Fred me včasih sprašuje take stvari, da strnim.«

»Na primer?«

»Na primer: Ali imamo v Jugoslaviji novoletne čestitke?«

Smejemo se vsi.

Spremljevalka z agencije za svetovne zadeve vskoči s svojimi pogledi:

»Ves svet se ravna po nas, Američanih. Še Angleži prevzemajo naš vzgojni in socialni red!«

»Prej obratno, draga gospa!« jo prekine Fred, ki ga to zbode v živo. Žena pa se ne da motiti:

»Tudi vi, v Češkoslovaški, prevzimate naš 'way of life', a ne?«

Skušam ji pojasniti, da je poleg Češkoslovaške v Evropi še — Jugoslavija. Ko ji nazadnje dopovem, da nisem iz Češkoslovaške, vzdikne z olajšanjem:

»O, da, iz Madžarske!«

»Ne trudite se, jutri bo spet vse pozabila!« mi hudomušno šepne Fred.

Žena z agencije »za svetovne zadeve« je nešolana, stalno omahujoča, zelo nervozna dama kakih petinšestdesetih let. Ko vidi, da so njene predstave o geografiji pomanjkljive in o družbeno socialnih redih drugačne kot Fredove, se spoštljivo umakne in obmolkne, ponavljajoč eno samo besedico:

»Zanimivo. Zelo zanimivo!«

Kdo ve, ali prevladujejo v tej deželi ženine predstave ali Fredove. Fred je razsvetljeni Evropejec, žena pa črpa novice iz lokalnega in nelokalnega tiska, kjer sem že bral o podobnih predstavah. Spet ista pesem: pri tolikšnem bogastvu tolikšno neznanje!

Zastopnik pa razpreda svojo misel o zaostajajočih predstavah:

»Glejte, ko smo prišli 1945 v zasedeno Nemčijo, je bila tam lakota. Nemce smo sovražili, bili smo prepričani, da so oni krivi vsega gorja. Pa je bil neki praznik in smo obdarovali lačne nemške otroke. V tistem hipu nismo sovražili Nemcev.«

Prinesejo nam juhe, a nikjer ne najdem žlice. Urna, postrežljiva natakarica italijanskega rodu se opraviči in skoči po žlico. Čez čas ne odkrijem noža. Postaja mi nerodno, toda brez noža ne bom obvladal

govedine. Dekle se zdrzne, se zasmije, in že imam »najlepši« nož pri hiši. Ko hoče gostitelj nazdraviti prijateljstvu med ameriškimi in jugoslovanskimi ljudmi dobre volje, ne najdem svojega kozarca z vinom. Dekle, ki ga že preganja občutek, da z mano nima sreče, samo od sebe pohiti po kozarec.

»To je sabotaza. Ve, da imate spore z Italijani zaradi Trsta.«

»Se je že pomirilo! Zgodovina...«

»Tega pa ona še ne ve. Vidite, predstave so za — življenjem!«

Zdaj se vsi smejemo. Pri šefu smo se pogovarjali nesproščeno in tipajoče. Tu na kosilu z uslužbenci pa vse prekipeva od pristnega razpoloženja in spontanega razgovora. Se to lahko samo posreči? Je treba znati? So potrebni pravi ljudje? Vse skupaj... vsakega nekaj...

— — —

V tiskarni so najrazličnejši stroji. Tudi delovni postopki so različni. V mnogih oddelkih teče tekoči trak. Opazujem potovanje velike cinkove plošče polkrožne oblike: Po traku »potuje« iz stereotipije v strojni oddelek. Nerodna je, zdi se mi, da se bo vsak hip zakotalila na stran, a le vztraja na začrtani poti.

Drugod so veliki elektronski stroji.

In v tretji dvorani spet znani prizori starega ročnega dela.

Povsod pa so delavci nagli in koncentrirani na svoje delo. Pri preprostejših strojih so mlade črnke in mulatke. Spomnim se tožbe večerajšnje gostiteljice: »Mlade črnke pobegnejo v tovarne. Veliko sreče imate, če dobite za gospodinjstvo starejšo črno!« — Pri elektronskih strojih in pri specialnih ročnih delih so starejši belci. Belih deklet je malo.

Vedel sem, da dela Meri v tej tiskarni. Poiskali smo jo. Zelo smo jo razveselili.

Polaga črke na izrezke v velikem slovarju. Kjer se prične nova črka, jo vtisne v vdolbinico. Njeni prsti so urni. Ročno iščejo črke za mizo in jih lepijo na knjigo.

»Kakšno je njeno delo, kaj mislite?« me vpraša mlad zastopnik.

»Zahtevno, a lepše kot na drugih mestih!« rečem malce negotovo.

»Kaj pa vi mislite?« se obrne k njej.

»Raje sem tu kot pri strojih, ki mi vsiljujejo tempo. Tu si uravnavam delo po svoji volji, tam me priganja stroj... Tu se priganjam sama, saj imam normo, a le po lastnem preudarku... Ne bi rada zamenjala...«

Dekle govori živo in prizadeto. Njegov glas se duši v šumu strojev.

»Meri je ena naših najboljših delavk!« mi pravi nameščeneec.

Dekle pa reče ob naglem slovesu: »Vi ste me prvi obiskali v tiskarni!«

Hitimo skoz druge oddelke. Po tekočem traku potujejo desetisoči biblij in velikih slovarjev angleškega jezika. Biblije in slovarji — to je milijonski biznis tiskarn in založb. Ni hotelske sobe v ZDA, v kateri ne bi bilo biblije. To so visoke naklade in vedno nove izdaje.

Po vrnitvi iz tiskarne se ustavimo pri šefovi sekretarki.

»Še nisem bila v tiskarni, pa sem že tri leta pri firmi. Nisem utegnila ...«

Fred sprejme to s stoičnim mirom.

To je Amerika, mi šine v glavo.

Spremljevalka z agencije za svetovne zadeve pa spet ponavlja:

»Zelo zanimivo!«